

Наукові повідомлення

<https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-32-04>
UDC 502.11(477.7)

Received 05 April 2022
Accepted 30 April 2022

Alexander Beidyk

*DS (Geography), Professor, Department of tourism, socio-economic geography and local lore,
Melitopol State Pedagogical University named after B. Khmelnytsky,
Hetmanska str. 20, Melitopol, 72312, Ukraine,
e-mail: aabeydik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5862-4604>*

Oleksandr Komliev

*DS (Geography), Professor, Department of earthology and geomorphology,
Kyiv National University named after Taras Shevchenko,
Akademika Glushkova Avenue 2a, Kyiv, 03022, Ukraine,
e-mail: morpha2007@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5081-7786>*

Larysa Donchenko

*PhD (Geography), Associate Professor, Department of tourism, socio-economic geography and local lore,
Melitopol State Pedagogical University named after B. Khmelnytsky,
Hetmanska str. 20, Melitopol, 72312, Ukraine,
e-mail: donchenko66@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-2867-7502>*

Iryna Arsenenko

*PhD (Geography), Associate Professor, Department of tourism, socio-economic geography and local lore,
Melitopol State Pedagogical University named after B. Khmelnytsky,
Hetmanska str. 20, Melitopol, 72312, Ukraine,
e-mail: irina_arsenenko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7763-5720>*

Olesia Topalova

*PhD (Geography), Associate Professor, Department of tourism, socio-economic geography and local lore,
Melitopol State Pedagogical University named after B. Khmelnytsky,
Hetmanska str. 20, Melitopol, 72312, Ukraine,
e-mail: lesatopalova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5109-9491>*

Iryna Donets

*PhD (Geography), Associate Professor, Department of tourism, socio-economic geography and local lore,
Melitopol State Pedagogical University named after B. Khmelnytsky,
Hetmanska street 20, Melitopol, 72312, Ukraine,
e-mail: irenaaleks1970@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5714-6316>*

THE UKRAINIAN PRYAZOVYE: COMPOSITION, UNIQUENESS, VARIABILITY OF THE RECREATIONAL DEVELOPMENT

The regulations have been grounded in the article according to which the Ukrainian Pryazovye is positioned as the unique resource-recreational space, cultural-world outlook, landscape-physical-geographical, recreational-tourist resources (available and latent, current and potential) of which are used extremely insufficiently. Bodies, forces and phenomena of nature and society are meant by cultural and ideological resources that affect behavior, character, spiritual and physical development of man during the recreational cycle. Against the background of temporary limitation of the use by the Ukraine of the part of its Azov-Black Sea coast, the Ukrainian Pryazovye receives the option to increase its resource and recreational rating and to strengthen the national recreational and tourist branch as a whole, which requires the balanced, constructive and delicate attitude to this territory.

The last consists of three sectors-connections, which are the largest by area, length and recreational mastery of which there is the Zaporizhzhya Pryazoviye. It has been emphasized that the level of ensuring of the territory of the Ukraine with recreational and tourist resources and the degree of the promotion of tourist products compared with other countries has medium and low level, the vulnerability of which during existential threats (temporary loss of the Crimea, Covid-19, the destruction of architectural and historical environment) increases at times. So, the reassessment of the eco-health-improvement and tourist meaning of the Ukrainian Pryazovye, the "reflashing" of the strategy of its further development against this background becomes more than obvious. This topicality is reinforced with the analysis of the significant array of the publications from the subject-object essence of the research, which expands and deepens the theory of resource-recreational scientific and practical direction (the number of the new concepts has been

introduced), emphasizes the anthropocentric character of recreational geography, gives 5 hypothetical scenarios of the development of recreational and tourist branch in the regional and the national format on the operational perspective and contains generalizing cartographic models of the development of the regional environmental and recreational and tourist function.

Keywords: *recreational and tourist resources, hierarchy of territorial recreational systems, Pryazovye, scenarios of recreational development, "points of happiness".*

In cites: Beidyk, A., Komliev, O., Donchenko, A., Arsenenko, I., Topalova, O., Donets, I. (2022). The Ukrainian Pryazovye: composition, uniqueness, variability of the recreational development. *Human Geography Journal*, 32, 34-44. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-32-04>

Formulation of the problem. According to the level of provision of the territory with recreational and tourist resources and the degree of promotion of the tourist product (very high □ high □ medium □ low □ very low) Ukraine occupies the central and penultimate link. Temporary loss of Crimea, Covid-19 and other existential threats, degradation of architectural and historical environment - real components of the destructive trend - the destroyer of the national resource-recreational "fabric" as a space of opportunities and incarnations. Against this background, the Ukrainian Azov region - a descendant of the ancient Meotida - gets the option to increase its resource and recreational rating and strengthen the national recreational and tourism industry as a whole.

Analysis of recent research and publications. A large array of publications by domestic and foreign authors is devoted to various aspects of the use of lakes, seas and oceans, including laws and bylaws [30], monographs [2, 14, 16, 21, 22, 34, 36, 43, 44, 49], dissertation research [8, 9, 15, 17, 23, 26, 29, 31, 32, 37, 42, 45, 48, 50], materials of scientific conferences [1, 3, 10, 18, 20, 38] , articles [4-7, 11,13 19, 24, 25, 27, 28, 33, 35, 39, 40, 41, 46], regional development programs [47], periodicals [51], atlases [12] . A significant contribution to the development of the theory and practice of recreational geography, the doctrine of territorial recreational systems (TRS) and recreational complexes made V.S. Preobrazhensky and his scientific school, Yu.O. Vedenin, L.G. Lukyanova. In [49] the TRS as an object of geographical study is analyzed, the factors of formation of their structure, the typology of the TRS are identified, the methods of cognition and features of site assessment for TRS design are considered. Vedenin Yu.O. was the first to consider the principles of spatio-temporal approach in recreational and geographical research, analyzed the dynamics, functioning and development of resort and recreational areas [22]. In [34] the factors of formation of the modern recreational environment and its typology are analyzed, the organization of space of recreational complexes taking into account various types and forms of recreational activity is investigated. Against the background of these and other theoretical principles, a number of studies aimed at optimizing the use of recreational and tourist resources of the Ukrainian Azov region have been conducted in recent years.

Let us briefly dwell on publications on "coastal issues". Works on economic (including recreational and tourist) development of coastal areas (in the geography of tourism and recreational geography - "actual bands", "zones of marginal effect") are divided into 3 groups:

1) publications on coastal issues, including [23, 29, 31, 32, 44, 50];

2) developments devoted to the recreational development of the Ukrainian Azov region [1, 26, 33, 37, 40, 42, 46];

3) works that analyze the most valuable in terms of recreation and tourism Priazovsky sector - Zaporizhzhya Priazovye [3-13, 17-21, 24-28, 35, 39, 41, 47, 48].

In [40, 42] the conditions and problems of recreational development of the Ukrainian Azov region are considered, its recreational potential is assessed, the directions and concepts of development of the Azov resort and recreational enterprises in new economic conditions are substantiated. In [26] the author draws attention to the fact that the network of recreational enterprises is unevenly distributed throughout the Zaporozhya Priazovye. Its recreational farm covers more than 250 grasshoppers with a capacity of about 60 thousand seats. In the functional structure of the coastal recreational system, the network of health-improving recreational enterprises is the most developed (over 94%), and the least represented are medical TRS (5%). In [8, 9] the tourist-excursion resources of Zaporizhzhia region are analyzed, the estimation of its integral tourist-excursion potential is given, the cartographic model of functional-territorial structure of tourist-excursion activity of Zaporizhzhia region is developed. In [21] on a complex landscape basis the features of recreational nature management in Zaporizhzhia region are considered, recreational landscapes formed in the process of recreational nature management are described in detail, and perspective directions of their balanced use and protection are substantiated. The content of a number of publications is the analysis of nature conservation landscapes of the Zaporizhzhia region, which includes objects of the nature reserve fund, natural zonal and azonal landscapes, unsuitable for traditional economic use. The current area of more than 300 nature reserves and facilities of the region is about 700 km² (their structure is shown in Figure 1. The structure of the territory and objects of the nature-reserve fund of the Zaporizhzhia region (Arsenenko I.A., 2010, with additions, 2020)). Thus, the nature conservation area of the region is clearly insufficient, and recreational and tourist areas are able to partially compensate for this shortcoming.

Highlighting previously unresolved parts of the overall problem. Despite the wide array of publications that reveal various aspects of nature and social use of the Azov space, vectors and mechanisms for using the latent component of its resource potential and relevance need new approaches and research tools. This position becomes especially relevant during the period of temporary restriction of Ukraine's access and control over part of its Azov-Black Sea coast.

Formulation of the purpose of the article. The subject-object essence and purpose of the publication is the positioning of the Ukrainian Priazovye as a unique resource-recreational space, fragmentary coverage of factors and state (until February 2022) of development of recreational-tourist function of the region and possible scenarios awaiting national health resort. and the tourist and excursion industry in the operational perspective. The main message of the article is to deepen and expand the idea of Zaporizhzhya Priazovye as a unique landscape-physical-geographical, recreational-tourist and cultural-ideological resource, the value and significance of which during the temporary loss of Crimea and a fragment of Donetsk Priazovye is unprecedented.

Field (expeditions to the Azov Sea in 1995-2021) and chamber methods, dialectical, systemic, historical approaches, Internet resources and modern computer technologies, conceptual provisions of recreational geography were used in the collection, processing, comprehension of the material.

Presentation of the main material of the study.

The classic position on the hierarchy of TRS in this subject-object context is as follows: recreational and tourist association (Ukrainian Priazovye) □ recreational and tourist association (Zaporizhzhya, Kherson, Donetsk) □ recreational and tourist plant (" Berdyansk ", " Kyrylivka ", " Primorsk ", " Henichesk ", " Yalta ", " Bilosaraiska Kosa ") □ grassroots shopping malls (recreational enterprises - health complexes, camps, sanatoriums, children's camps). For all links in this chain, the common denominator is spatial continuity, integrity, similarity of resource-recreational base and factors that stimulate or limit (eg, transgression) the development of recreational function.

Zaporizhzhya Priazovye is not only the largest in area and length of the coastline, but also the most developed among the Azov connections and includes recreational plants - "Berdyansk", "Primorsk", "Kyrylivka". The connection includes several hundred recreational enterprises of various functional types, which are developing on the basis of rich deposits of silt mud, swampy estuaries, brine, chloride, brine-type sodium waters, comfortable climatic conditions of the sea coast. The synergy of natural factors has formed a natural and anthropogenic landscape unique to this point on the planet, which is perceived as a factor of longevity and a testing ground for comprehensive individual development. An outstanding German physician of the XVIII century. K. Gufeland (1762-1836) believed that during his life he had 4 teachers - movement, air, water and diet (or lifestyle, diet and quality of food). These factors are present in the "points of happiness" - places of natural or anthropogenic origin, where the potential of the individual (creative, scientific, physical), localities of enlightenment, intellectual and spiritual rise (analogy - creative incubators, "Thelemic Abbeys F. Rabelais"). Psychological aspects of the categories "happiness" and "creativity" are considered in [2, 36]. Such "points of happiness" for the artist S. Dali (1904-1989) was Port

Ligat, for the poet and writer O. Pushkin (1799-1837) - Boldino, for the poet M. Voloshin (1877-1932) - Koktebel, for the artist I. Levitan (1860-1900) - Plos, for the composer P. Tchaikovsky (1840-1893) - Kamyanka, for the artist G. Klimt (1862-1918) - Kammer-na-Atterze, for the marine artist I. Aivazovsky (1817-1900) - Feodosia, and for all who are able to subtly, tremblingly and deeply perceive the Azov coast of the region as a trigger for personal development - recreational seaside landscape and a few health resorts (which have avoided destruction in the current period) with exemplary infrastructure "Mo ", " Surf ", " Prometheus ", " Orbit "), although now this area is experiencing a difficult socio-political context. At the same time, despite the contradictory and tense situation, it should be optimistically expected that in connection with the reassessment of eco-health and tourism importance of this area, "reflashing" the strategy of further development of the Zaporozhye Priazovye, it will cover the pathos of the new ecological and economic and recreational "breathing". A holistic and comprehensive view of the resource and tourism issues of both the Zaporozhye Priazovye and the region is given in Figure 2. Functional-territorial structure of tourist and excursion activity in the Zaporizhzhia region (Arsenenko I.A., 2010, with additions, 2020), which reflects the functional and territorial structure of tourism and excursion activities in the Zaporozhye region.

In *the Kherson Priazovye* the largest recreational complex is Genichesk, located opposite the longest spit in Europe, the Arabat Arrow. The plant unites hundreds of private hotels, sanatoriums, children's health camps, which operate on the basis of mud of sodium chloride-magnesium type, sources of thermal mineral waters, climatic resources of the sea coast.

On the territory of *the Donetsk Priazovye* there are several recreational plants ("Bilosarayskaya Kosa", "Yalta"), which include sanatoriums, children's health camps, a network of private mini-hotels. The latter, as well as recreational facilities of the Kherson and Zaporizhzhia Azov regions, have attractive and real prospects for development in the context of temporarily limited access.

Ukrainian consumer to the Crimean Primorye. The Donetsk region has 110 kilometers of coastline of the Sea of Azov, and 14 kilometers of Belosarai Spit (alluvial shoal in the northern part of the Sea of Azov), which covers about 100 recreational enterprises - the most attractive resort and recreation complex in Donetsk, located at the junction of sea and steppe.

Another, non-standard view of the recreational and tourist resources of the Azov region, contains the following narrative. Just as the abyss of the starry sky provoked and encouraged people in ancient times to engage in myth-making and astronomy, so the elements of the landscape and biota of the Ukrainian Priazovye send a hint, veiled messages to all who seek to merge with the environment and restore their psychophysiological essence.

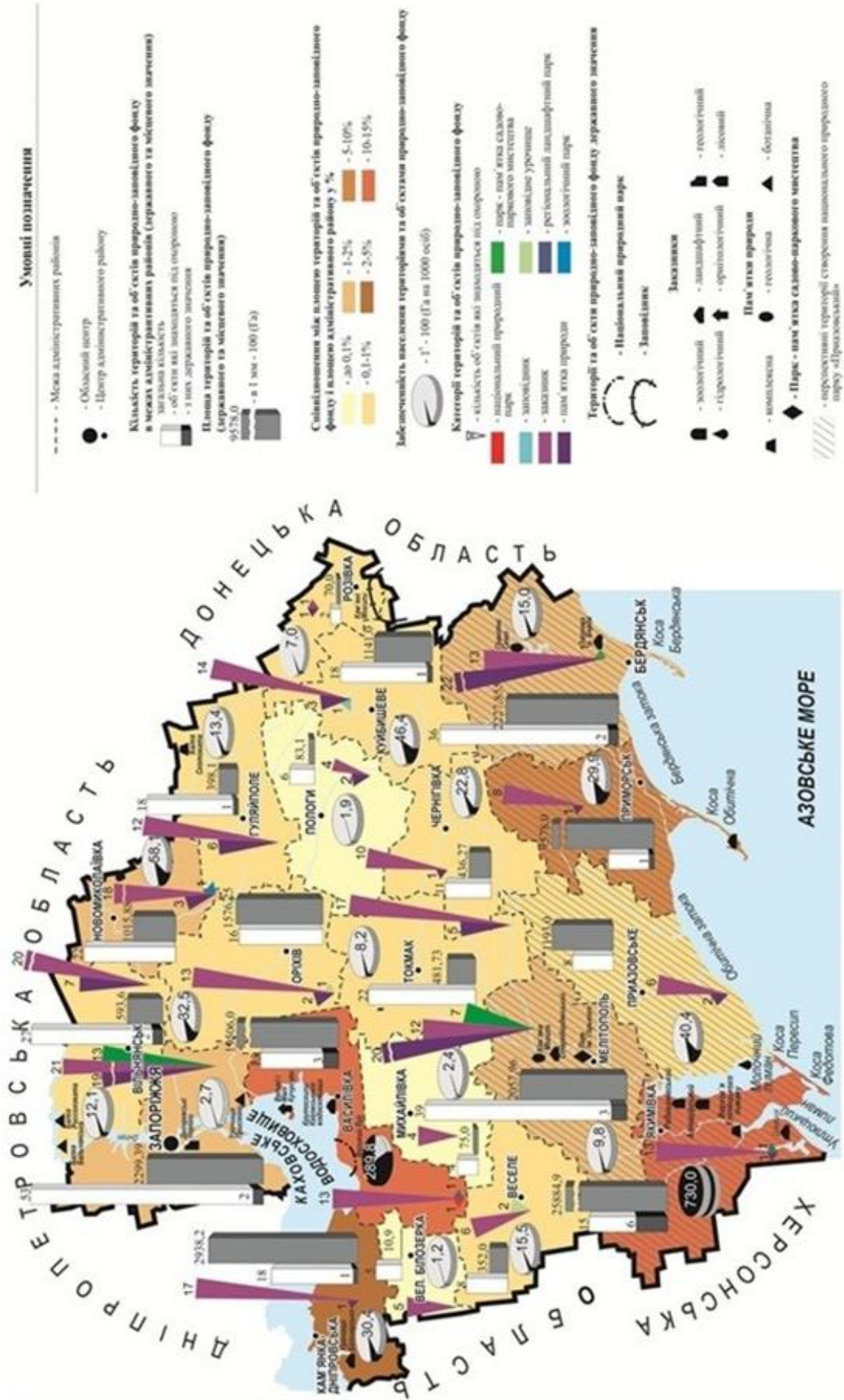

Рис. 1. СТРУКТУРА ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ (Арсененко І.А., 2010 р., з доповненнями, 2020 р.)

Fig. 1. The structure of the territory and objects of the nature-reserve fund of the Zaporizhzhia region (Arsenenko I.A., 2010, with additions, 2020)

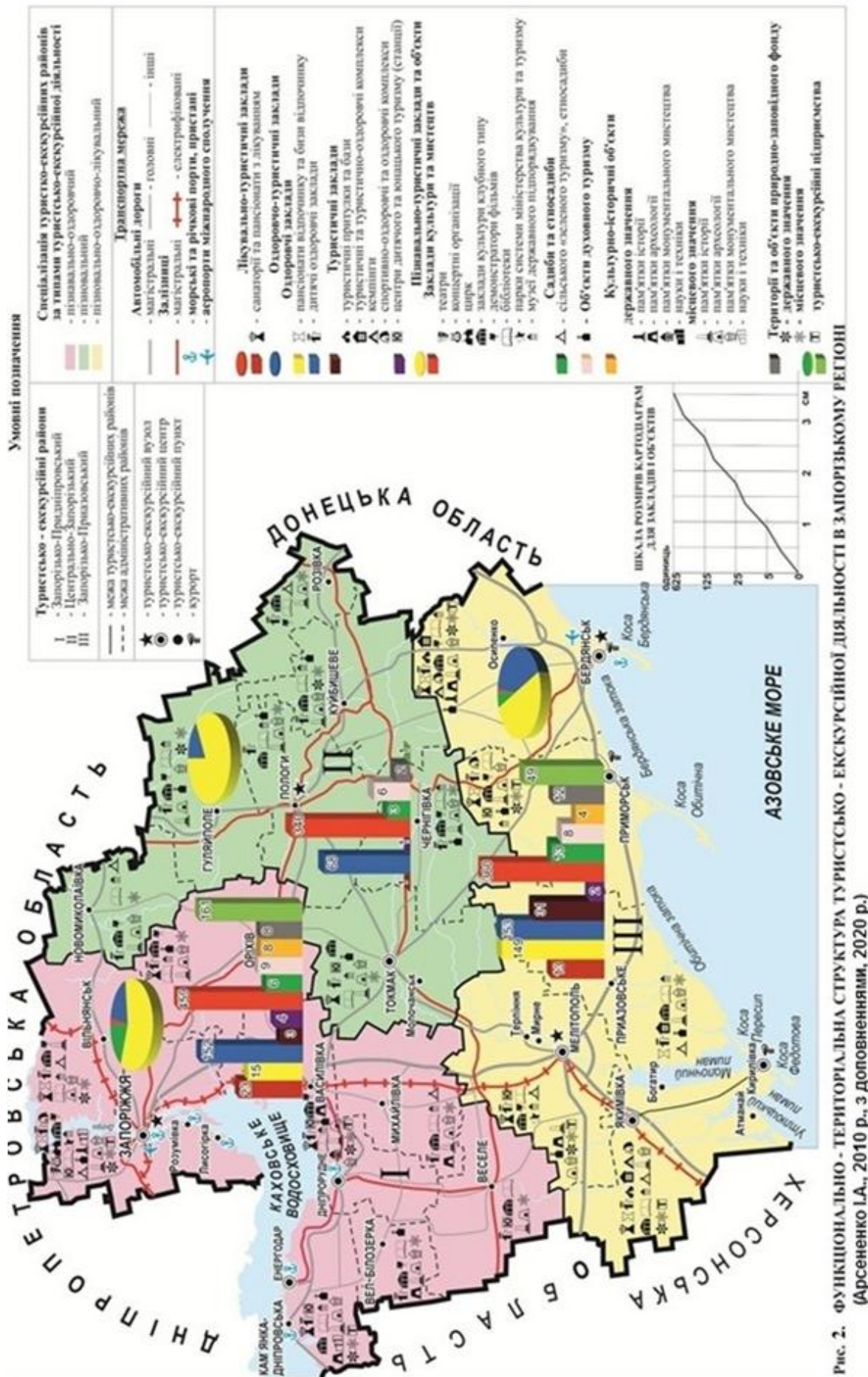

Рис. 2. ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ТУРИСТСЬКО-ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ (Арсененко І.А., 2010 р., з доповненнями, 2020 р.)

Fig. 2. Functional-territorial structure of tourist and excursion activity in the Zaporizhzhia region (Arsenenko I.A., 2010, with additions, 2020)

Latent force, depth and attractiveness of the resource-recreational plane, its living and inanimate nature, synthetic environment (infrastructure) include granite spurs and breakwaters (message - inertia, statics, fundamentality), tree branches (graphs, subordination, hierarchy), sand-turtle beaches (single, special, common, unity in diversity), jellyfish (elasticity, tranquility, tolerance, constant movement, hidden danger, elegant shape and symmetry). Just as Woland was right in Bulgakov's "Master and Margarita" when he persuaded the Master: "Your novel will bring you more surprises", so the national pearl - the Ukrainian Priazovye in the present and future should be expected breakthroughs and surprises.

Naturally, like the popular Chinese game "tangram", in which the 7 components of the square can consist of a number of meaningful images-configurations, the national industry of tourism and recreation also consists of 7 elements (exogenous social factors, endogenous social factors, conditions and resources). investment, infrastructure, traditions, religion). Depending on the strength and nature of the influence of external and internal factors, it can be transformed into numerous configurations-scenarios, 5 of which (in the order of discussion) are listed below:

Scenario 1: Everything will return to a "pre-pandemic" state (most companies will emerge from the crisis thanks to significant public or private support - including the provision of state enterprises in the field of tourism and recreation so-called "inflation premiums"; high competition for customers; implementation new sanitary and epidemiological standards; development of flexible return tariffs);

Scenario 2: elimination of mass tourism (significant reduction in the number of travelers; elimination of most tour operators and travel agents - the specific economy will not withstand the growth of costs for the maintenance of the recreational sub-sector against the background of reduced tourist flow);

Scenario 3: only the most resilient players in the tourism market will remain afloat (the "pandemic" will return in waves, which will lead to quarantine measures and the closure of borders);

Scenario 4: total virtualization (cooperation of the main players in the tourism and recreation sub-industry with technology companies; livestream blocking online; atomization of the main players - market dominance of small companies; reformatting tourist facilities to reduce tourist demand; polarization of travel availability only: real tours available);

Scenario 5: Elements of the previous four scenarios are present.

Conclusions:

- general and specific features of recreational development of the three-tier system of the Ukrainian Priazovye (Zaporizhzhia, Kherson, Donetsk sectors) were voiced;

- 5 hypothetical "scenarios" (with some degree of probability) of the development of the recreational and tourist industry in the regional and national format for the operational perspective;

- historical figures cited in the text are positioned as a kind of interdisciplinary anchors (S. Next: landscape + art; O. Pushkin, M. Voloshin: poetry + geography of tourism; K. Gufeland: medicine + life safety; I. Levitan: painting + landscape and spiritual resources of civilizational river systems, P. Tchaikovsky: music + ethnography and botany, G. Kmit: painting + mythology, I. Aivazovsky: painting + military affairs, shipbuilding, oceanography), symbolizing the anthropocentric nature of recreational geography;

- expanded the theory of resource-recreational scientific and practical direction (introduced concepts - "cultural and ideological recreational and tourist resources", "happiness points", "landscape and spiritual resources of civilizational river systems");

- developed cartographic models ("Structure of territories and objects of nature reserve fund in the Zaporizhzhia region", "Functional-territorial structure of tourist and excursion activities in the Zaporizhzhia region") are the basis and objective argument for reviewing the place of Zaporizhzhia region in resource-recreational rating of the regions of Ukraine, according to which it is part of the "quartet" of regions with the lowest overall score.

References:

1. Arabadji, O. S., & Levada, O. M. (2010). On the issue of creating the Azov National Natural Park. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, p. 40-43 [in Ukrainian].
2. Argyle, M. (1990). Psychology of happiness. Lane with English / general edition and the introduction of Art. M. V. Clarina. M.: Progress, 336 p. [in Russian].
3. Arsenenko, I. A., Topalova, O. I., & Gaponova, O. S. (2014). Definition of recreational and tourist areas and their specialization within the Zaporizhzhia Azov. *Geography and Ecology: Science and Education: Materials V All-Ukrainian. scientific-practical conf*. Uman: Vizavi, 15-18 [in Ukrainian].
4. Arsenenko, I. A. (2006). Features of the development of tourist and excursion activities in the tourism market (on the example of the Zaporizhzhia region). *Geography and modernity: coll. science works of NPU named after M. P. Drahomanov; resp. ed. V. V. Zagorodny. K.*, 16, 196-200 [in Ukrainian].
5. Arsenenko, I. A. (2006). Problems and prospects of development of tourist and excursion activity in the regional tourist system of Zaporizhzhia region. *Humanitarian Bulletin. Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda: special issue: Pedagogy [scientific-theoretical coll.]*. Ternopil: Aston Publishing House, 198-203 [in Ukrainian].
6. Arsenenko, I. A. (2000). Social and recreational systems as an object of study of recreational geography. *Geography and modernity: coll. science works of NPU named after M. P. Drahomanov; resp. ed. V. V. Zagorodny. K.*, 3, 193-199 [in Ukrainian].

7. Arsenenko, I. A. (2000). Social and recreational research of Zaporizhzhia region. *Geography and modernity: coll. science. Proceedings of the NPU named after M. P. Drahomanov*; resp. ed. V. V. Zagorodniy. K., 4, 109-114 [in Ukrainian].
8. Arsenenko, I. A. (2010). Territorial organization of tourist and excursion activity in the Zaporizhzhia region. *Extended abstract of candidate's thesis*. Melitopol [in Ukrainian].
9. Arsenenko, I. A. (2010). Territorial organization of tourist and excursion activities in the Zaporizhzhia region: *Candidate's thesis*. Melitopol, 184 p. [in Ukrainian].
10. Arsenenko, I. A. (2010). Conditions and factors of territorial tourist and excursion activity in the Zaporizhzhia region. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, 68-69 [in Ukrainian].
11. Sazhneva, N. M., Arsenenko, I. A., & Orlovskaya, T. O. (2001). Factors of formation of local social and recreational systems (on the example of the resort "Kyrylivka"). *Geography and modernity: coll. science works. Proceedings of the NPU named after M. P. Drahomanov* / ed. V. V. Zagorodniy. K., 6, 173-179 [in Ukrainian].
12. Atlas of the Zaporizhzhia region (1997) [science editor: F. V. Zuzuk and others]. K.: Ukrgeodezkartografiya, 48 p. [in Ukrainian].
13. Baiteryakov, O. Z. (2010). Development of pedestrian tourism in the Zaporizhzhia region. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, 70-72 [in Ukrainian].
14. Beidyk, O. O. (2001). Recreational and tourist resources of Ukraine: Methodology and methods of analysis, terminology, zoning: monograph. Kyiv: Publishing and Printing Center "Kyiv University", 395 p. [in Ukrainian].
15. Beidyk, O. O. (2004). Methodology and methods of analysis of recreational and tourist resources of Ukraine. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
16. Beidyk, O. O., & Novosad, N. O. (2013). Unique Ukraine: geography and tourism resources. Textbook. K, 572 [in Ukrainian].
17. Bondarets, D. S. (2011). Geographical landscapes of Zaporizhzhia region: state and prospects of use. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Bondarets, D. S. (2010). Perspectives of rational use of recreational potential of landscapes of Zaporizhzhia region. *Proceedings of the III All-Ukrainian scientific-practical conference "Geography and Ecology: Science and Education", April 15-16*. Uman: Sochinsky, 13-15 [in Ukrainian].
19. Bondarets, D. S. (2010). Primorsky recreational landscapes of the Zaporizhzhia region. *Cultural landscape: theory and practice: coll. science. works* [edited by G.I. Denisika]. Vinnytsia, PE "TD Edelweiss and K", P. 40-42. [in Ukrainian].
20. Bondarets, D. S. (2010). On the prospects of using the nature reserve fund of the Zaporizhzhia region for recreation and tourism. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, p. 72-75 [in Ukrainian].
21. Bondarets, D. S., & Dmitruk, O. Yu. (2013). Recreational landscapes of Zaporizhzhia region: monograph. K.: Alfa-PIK, 196 p. [in Ukrainian].
22. Vedenin, Yu. A. (1982). Dynamics of territorial recreational systems. M.: Nauka, 192 p. [in Russian].
23. Gorun, V. V. (2014). Recreational resources and conditions of Odessa region and features of their territorial organization: *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
24. Donchenko, L. M. (2000). Cultural-historical preconditions as a factor in the formation of the coast which recreational system of resettlement (on the example of Zaporizhzhia Priazovye). *Geography and modernity: coll. science works*. Kyiv: Publishing House of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanova, 4, 120-125 [in Ukrainian].
25. Donchenko, L. M. (1999). Features of the formation of centers for recreational safety in the coast which regions of Ukraine (on the example of the Zaporizhzhia Priazovye). *Geography and modernity: coll. science works*. Kyiv: Publishing House of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov, 2, 134-137 [in Ukrainian].
26. Donchenko, L. M. (2002). Territorial organization of the coastal recreational settlement system (on the example of the Zaporizhzhia Priazovye). *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa, 16 p. [in Ukrainian].
27. Donchenko, L. M. (2000). Formation of functional networks of recreational settlement in the countryside marine recreational systems of the Zaporizhzhia Priazovye. *Geography and modernity: coll. science works*. Kyiv: Publishing House of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanova, 3, 131-136 [in Ukrainian].
28. Donchenko, L. M., & Leushina, O. A. (2010). Improving the functional zoning of Primorska for recreational purposes. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, 75-76 [in Ukrainian].
29. Yelozina, O. M. (1996). Efficiency of use of recreational resources (on the example of Odessa region): *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
30. Law of Ukraine "On Declaring the natural territories of the City of Berdyansk of the Zaporizhzhia region a Resort of State Importance" (2005). № 2305-IV of January 11. *Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR)*, 9, 174. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2305-IV#Text>
31. Zhivitskii, A. V. (1980). Effect from the use of recreational resources (on the example of the coast of the Azov-Black Sea basin). *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

32. Kartunova, L. S. (1986). Reconstruction of coastal recreation areas adjacent to the largest cities (on the example of the resorts of the Gulf of Riga): *Extended abstract of candidate's thesis*. Riga: RPI [in Ukrainian].
33. Kolomiychuk, V. P. (2010). Topological differentiation of ecosystems of the coast of the Sea of Azov. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, 129-133 [in Ukrainian].
34. Lukyanova, L. G., & Tsibuch, V. I. (2004). Recreational complexes: textbook. Allowance. Ed. V. K. Fedorchenko; Kyiv. University of Tourism, Economics and Law. K.: High School, 346 p. [in Ukrainian].
35. Marchenko, O. A. (2010). Functioning of the tourist industry in the Zaporizhzhia region. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, P. 77-79 [in Ukrainian].
36. Mateiko, A. (1970). Conditions of creative work; lane from Polish. D. I. Jordaniasky; under ed. and with the aftermath. J. A. Ponomareva. M.: Mir, 300 p. [in Russian].
37. Pilipenko, I. O. (2004). Maritime complex of the Ukrainian Azov region: socio-geographical research. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
38. Problems of ecology and recreation of the Azov-Black Sea region (1995). *Proceedings of the International Regional Conference (Simferopol, 1994)*. Simferopol: Tavrida, 320 p. [in Ukrainian].
39. Sazhneva, N. M., Levada, O. M., & Chepil, Yu. A. (1994). Estimation of natural recreational prerequisites of the Zaporizhzhia Priazovye. *Problems of ecology and nature management: coll. science works of teachers and staff of the Faculty of Natural Geography*. Melitopol, 60-63 [in Ukrainian].
40. Sazhneva, N. M. (1995). Problems of recreational development of the Ukrainian Azov region. *Ukr. geogr. Magazine*, 1-2, 40-43 [in Ukrainian].
41. Sazhneva, N. M., & Donchenko L. M. (2001). Strategic directions of improvement of the territorial structure of the coastal recreational system of resettlement of the Zaporizhzhya Priazovye. *Geography and modernity: coll. science to work*. Kyiv: Publishing House of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanova, 6, 96-102 [in Ukrainian].
42. Sazhneva, N. M. (1988). Territorial organization of coastal recreational systems of oasis type (on the materials of the Western Azov region). *Extended abstract of candidate's thesis* [in Russian].
43. Samoilenko, V. M., & Dibrova, I. O. (2012). Model identification of coastal geosystems: monograph. K.: Nika-Centre, 328 [in Ukrainian].
44. Safyanov, G. A. (1978). Coastal zone of the ocean in the twentieth century. M.: Misl, 263 [in Russian].
45. Sakhnova, N. S. (1990). Recreational microdistribution of coastal and mountainous territories of All-Union significance (on the example of the South-Eastern coast of Crimea). *Extended abstract of candidate's thesis* [in Ukrainian].
46. Stetsyshyn, M. M., Donets, I. A. (2010). Ecological state of anthropogenic landscapes of the North-Western Azov. *Geoecological problems of the Azov Sea basin and ways to solve them: coll. science works*. Melitopol, 141-143 [in Ukrainian].
47. Strategy of sustainable development of Zaporizhzhia region until 2015 (2008). Zaporizhzhia, 118 p. [in Ukrainian].
48. Tambovtsev. G. V. (1996). Ecological and economic zoning of the Zaporizhzhia region. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
49. Theoretical foundations of recreational geography (1975) [resp. ed. V. S. Preobrazhensky]. M.: Nauka, 224 p. [in Russian].
50. Khomich, L. V. (2000). Principles and methods of functional-territorial organization of the coastal zone of Odesa region. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: Astroprint [in Ukrainian].
51. 500 ideas for a holiday by the sea in Ukraine (2011). *Focus (special project)*, 2 (14), 83 p. [in Russian].

Олександр Бейдик

д. геогр.н., професор кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького,
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, 72312, Україна,
e-mail: aabeydik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5862-4604>

Олександр Комлев

д. геогр. н., професор кафедри землезнавства та геоморфології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
проспект Академіка Глушкова, 2а, м. Київ, 03022, Україна,
e-mail: morpha2007@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5081-7786>

Лариса Донченко

к. геогр. н., доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства,
декан природничо-географічного факультету,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького,
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, 72312, Україна,
e-mail: donchenko66@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-2867-7502>

Ірина Арсененко

к. геогр. н., доцент, завідувач кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, 72312, Україна, e-mail: irina_arsenenko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7763-5720>

Олеся Топалова

к. геогр. н., доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, 72312, Україна, e-mail: lesatopalova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5109-9491>

Ірина Донець

к. геогр. н., доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, 72312, Україна, e-mail: irenaaleks1970@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5714-6316>

УКРАЇНСЬКЕ ПРИАЗОВ'Я: СКЛАД, УНІКАЛЬНІСТЬ, ВАРІАТИВНІСТЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В статті обґрунтовано положення, за яким Українське Приазов'я позиціонується як унікальний ресурсно-рекреаційний простір, культурно-світоглядні, ландшафтно-фізико-географічні, рекреаційно-туристські ресурси якого – наявні та латентні, актуальні та потенційні – використовуються вкрай недостатньо. Під культурно-світоглядними ресурсами розуміються тіла, сили і явища природи і суспільства, які впливають на поведінку, характер, духовний і фізичний розвиток людини під час рекреаційного циклу. На тлі тимчасового обмеження використання Україною частини її азово-чорноморського узбережжя Українське Приазов'я отримує опцію підвищити свій ресурсно-рекреаційний рейтинг та посилити національну рекреаційно-туристську галузь в цілому, що, в свою чергу, потребує виваженого, конструктивного і делікатного відношення до цієї території. Остання складається з трьох секторів-з'єднань, найбільшим за площею, протяжністю та рекреаційною освоєністю з яких є Запорізьке Приазов'я.

Підкреслено, що рівень забезпеченості території України рекреаційно-туристськими ресурсами та ступінь просування турпродукту в порівнянні з іншими країнами світу має середній та низький рівень, вразливість якого під час екзистенційних загроз (тимчасова втрата Криму, Covid-19, руйнація архітектурно-історичного середовища) підвищується в рази. Тому переоцінка еко-оздоровчого та туристського значення Українського Приазов'я, «перепрошивка» стратегії його подальшого розвитку на цьому фоні стає більш ніж очевидною. Цю актуальність підсилює аналіз значного масиву публікацій з предметної сфери дослідження, яке розширює та поглиблює теорію ресурсно-рекреаційного науково-практичного напрямку (введено ряд нових понять), підкреслює антропоцентричний характер рекреаційної географії, наводить 5 гіпотетичних сценаріїв розвитку рекреаційно-туристської галузі в регіональному та національному форматі на оперативну перспективу та містить узагальнюючі картографічні моделі розвитку регіональної природоохоронної та рекреаційно-туристської функції.

Ключові слова: рекреаційно-туристські ресурси, ієрархія територіальних рекреаційних систем, Приазов'я, сценарії рекреаційного розвитку, «точки щастя».

Список використаної літератури:

1. Арабаджи О. С. До питання створення Приазовського національного природного парку / О. С. Арабаджи, О. М. Левада // Геоecологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: зб. наук. праць. – Мелітополь, 2010. – С. 40-43.
2. Аргайл М. Психологія щасття / М. Аргайл; пер. с англ. / общ. ред. и вступ ст. М. В. Кларина. – М.: Прогресс, 1990. – 336 с.
3. Арсененко І. А. Визначення рекреаційно-туристичних районів і їх спеціалізації в межах Запорізького Приазов'я / І. А. Арсененко, О. І. Топалова, О. С. Гапонова // Географія та екологія: наука і освіта: Матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. – Умань: Візаві, 2014. – С. 15-18.
4. Арсененко І. А. Особливості розвитку туристсько-екскурсійної діяльності на ринку туризму (на прикладі Запорізької області) / І. А. Арсененко // Географія і сучасність: зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова; відп. ред. В. В. Загородній. – К., 2006. Вип. 16. – С. 196-200.
5. Арсененко І. А. Проблеми та перспективи розвитку туристсько-екскурсійної діяльності в регіональній туристичній системі Запорізької області / І. А. Арсененко // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: спец. вип.: Педагогіка [наук.-теор. зб.] – Тернопіль: Видавництво Астон, 2006. – С. 198-203.
6. Арсененко І. А. Суспільно-рекреаційні системи як об'єкт дослідження рекреаційної географії / І. А. Арсененко // Географія і сучасність: зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова; відп. ред. В. В. Загородній. – К., 2000. – Вип. 3. – С. 193-199.
7. Арсененко І. А. Суспільно-рекреаційне дослідження Запорізької області / І. А. Арсененко // Географія і сучасність: зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп. ред. В. В. Загородній. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 109-114.
8. Арсененко І. А. Територіальна організація туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / І. А. Арсененко. – Мелітополь, 2010. – 184 с.
9. Арсененко І. А. Територіальна організація туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні: дис. кандидата геогр. наук: 11.00.02 / Арсененко Ірина Анатоліївна. – Мелітополь, 2010. – 184 с.

10. Арсененко І. А. Умови і чинники територіальної туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні / І. А. Арсененко // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: зб. наук. пр. – Мелітополь, 2010. – С. 68-69.
11. Арсененко І. А. Чинники формування локальних суспільно-рекреаційних систем (на прикладі курорту „Кирилівка”) / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко, Т. О. Орловська // Географія і сучасність: зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / відп. ред. В. В. Загородній. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 173-179.
12. Атлас Запорізької області / [наук. редкол.: Ф. В. Зузук та ін.]. – К.: Укргеодезкартографія, 1997. – 48 с.
13. Байтеряков О. З. Розвиток пішохідного туризму в Запорізькому регіоні / О. З. Байтеряков // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: зб. наук. праць. – Мелітополь, 2010. – С. 70-72.
14. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с.
15. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / О. О. Бейдик. – К.: Обрії, 2004. – 36 с.
16. Бейдик О. О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму. Навчальний посібник / О. О. Бейдик, Н. О. Новосад. – К.: Альтерпрес, 2013. – 572 с.
17. Бондарець Д. С. Географічні ландшафти Запорізької області: стан та перспективи використання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / Д. С. Бондарець. – К., 2011 – 20 с.
18. Бондарець Д. С. Перспективи раціонального використання рекреаційного потенціалу ландшафтів Запорізької області / Д. С. Бондарець // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географія і екологія: наука і освіта», 15-16 квітня 2010 р. – Умань: Социнський, 2010. – С. 13-15.
19. Бондарець Д. С. Приморські рекреаційні ландшафти Запорізької області / Д. С. Бондарець // Культурний ландшафт: теорія і практика: зб. наук. праць [за ред. Г. І. Денисика]. – Вінниця, ПП «ТД Едельвейс і К», 2010. – С.40-42.
20. Бондарець Д. С. Про перспективи використання природно-заповідного фонду Запорізької області для рекреації та туризму / Д. С. Бондарець // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: зб. наук. праць. – Мелітополь, 2010. – С. 72-75.
21. Бондарець Д. С. Рекреаційні ландшафти Запорізької області: монографія / Д. С. Бондарець, О. Ю. Дмитрук. – К.: Альфа-ПК, 2013. – 196 с.
22. Веденин Ю. А. Динамика територіальних рекреаційних систем / Ю. А. Веденин. – М.: Наука, 1982. – 192 с.
23. Горун В. В. Рекреаційні ресурси і умови Одеської області та особливості їх територіальної організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / В. В. Горун. – Одеса, 2014. – 21 с.
24. Донченко Л. М. Культурно-історичні передумови як фактор формування приморської рекреаційної системи розселення (на прикладі Запорізького Приазов'я) / Л. М. Донченко // Географія і сучасність: зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2000. – Вип. 4. – С. 120-125.
25. Донченко Л. М. Особливості формування центрів рекреаційного забезпечення у приморських районах України (на прикладі Запорізького Приазов'я) / Л. М. Донченко // Географія і сучасність: зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 1999. – Вип. 2. – С. 134-137.
26. Донченко Л. М. Територіальна організація приморської рекреаційної системи розселення (на прикладі Запорізького Приазов'я): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / Л. М. Донченко. – Одеса, 2002. – 16 с.
27. Донченко Л. М. Формування функціональних мереж рекреаційного розселення в приморських рекреаційних системах Запорізького Приазов'я / Л. М. Донченко // Географія і сучасність: зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2000. – Вип. 3. – С. 131-136.
28. Донченко Л. М. Удосконалення функціонального зонування м. Приморська для цілей рекреації / Л. М. Донченко, О. А. Леушина // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: зб. наук. пр. – Мелітополь, 2010. – С. 75-76.
29. Єлозіна О. М. Ефективність використання рекреаційних ресурсів (на прикладі Одеської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / О. М. Єлозіна. – Одеса, 1996. – 19 с.
30. Закон України «Про оголошення природних територій міста Бердянська Запорізької області курортом державного значення» № 2305-IV від 11 січня 2005 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2005, № 9. – С. 174. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2305-IV#Text>
31. Живицкий А. В. Экономико-экологическая оценка народно-хозяйственного эффекта от использования рекреационных ресурсов (на примере побережья Азово-Черноморского бассейна): автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. екон. наук: спец. 08.00.19 «Экономика природопользования и охраны окружающей среды» / А. В. Живицкий. – Одеса, 1980. – 18 с.
32. Каргунова Л. С. Реконструкция приморских зон отдыха, примыкающих к крупнейшим городам (на примере курортов Рижского залива): автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. архитектуры: спец. 18.00.04 «Градостроительство и ландшафтная архитектура» / Л. С. Каргунова. – Рига: РПИ, 1986. – 20 с.
33. Коломійчук В. П. Топологічна диференціація екосистем узбережжя Азовського моря / В. П. Коломійчук // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: зб. наук. пр. – Мелітополь, 2010. – С. 129-133.
34. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы: учеб. пособие / Л. Г. Лукьянова, В. И. Цыбух; под общ. ред. В. К. Федорченко; Киев. ун-т туризма, экономики и права. – К.: Вища школа, 2004. – 346 с.
35. Марченко О. А. Функціонування туристичної індустрії в Запорізькій області // О.А. Марченко // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: зб. наук. пр. – Мелітополь, 2010. – С. 77-79.
36. Матейко А. Условья творческого труда / А. Матейко; пер. с польск. Д. И. Иорданского; под ред. и с послесл. Я. А. Пономарева. – М.: Мир, 1970. – 300 с.

37. Пилипенко І. О. Морегосподарський комплекс Українського Приазов'я: суспільно-географічне дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / І. О. Пилипенко. – К., 2004. – 20 с.
38. Проблемы экологии и рекреации Азово-Черноморского региона // Материалы Международной региональной конференции (Симферополь, 1994). – Симферополь: Таврида, 1995. – 320 с.
39. Сажнева Н. М. Оценка природных рекреационных предпосылок Запорожского Приазовья / Н. М. Сажнева, О. М. Левада, Ю. А. Чепиль // Проблемы экологии и природопользования: сб. науч. трудов преподавателей и сотрудников естественно-географического факультета. – Мелитополь, 1994. – С. 60-63.
40. Сажнева Н. М. Проблеми рекреаційного освоєння Українського Приазов'я. – Укр. геогр. журн. – 1995. – № 1-2. – С. 40-43.
41. Сажнева Н. М. Стратегічні напрямки удосконалення територіальної структури приморської рекреаційної системи розселення Запорізького Приазов'я / Н. М. Сажнева, Л. М. Донченко // Географія і сучасність: зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2001. – Вип. 6. – С. 96-102.
42. Сажнева Н. М. Территориальная организация приморских рекреационных систем оазисного типа (на материалах Западного Приазовья): автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Экономическая и социальная география» / Н. М. Сажнева. – Л., 1988. – 17 с.
43. Самойленко В. М. Модельна ідентифікація берегових геосистем: монографія / В. М. Самойленко, І. О. Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2012. – 328 с.
44. Сафьянов Г. А. Береговая зона океана в XX веке / Г. А. Сафьянов. – М.: Мысль, 1978. – 263 с.
45. Сахнова Н. С. Рекреационное микрорайонирование приморско-горных территорий Всесоюзного значения (на примере Юго-Восточного берега Крыма): автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Экономическая и социальная география» / Н. С. Сахнова. – Л., 1990. – 17 с.
46. Стецишин М. М. Екологічний стан антропогенних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я / М. М. Стецишин, І. А. Донець // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: Зб. наук. пр. – Мелітополь, 2010. – С.141-143.
47. Стратегія сталого розвитку Запорізької області до 2015 року. – Запоріжжя, 2008. – 118 с.
48. Тамбовцев Г. В. Еколого-економічне районування Запорізької області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / Г. В. Тамбовцев. – Одеса, 1996. – 16 с.
49. Теоретические основы рекреационной географии / [Отв. ред. В. С. Преображенский]. – М.: Наука, 1975. – 224 с.
50. Хомич Л. В. Принципи і методи функціонально-територіальної організації берегової зони Одеської області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / Л.В. Хомич. – Одеса: Астропринт, 2000. – 19 с.
51. 500 идей для отдыха у моря в Украине. – Фокус (спецпроект). – № 2(14). – 2011. – 83 с.

Надійшла 05 квітня 2022 р.

Прийнята 30 квітня 2022 р.